ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 613.6
DOI https://doi.org/10.32846/2306-9716/2026.eco.5-68.4

СУСПІЛЬНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ З ПИТАНЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

Ващук В.В. (orcid.org/0000-0002-5344-3820),
Писаревська С.В. (orcid.org/0000-0003-4043-1692),
Яремко З.М. (orcid.org/0000-0001-8508-7763),
Тимошук С.В. (orcid.org/0000-0002-3124-0328),
Кіт Л.Я. (orcid.org/0000-0002-8645-1106),
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка 41, 79007, м. Львів
viktoriya.vashchuk@lnu.edu.ua, solomiya.pysarevska@lnu.edu.ua,
zinoviy.yaremko@lnu.edu.ua, svitlana.tymoshuk@lnu.edu.ua, lyubov.kit@lnu.edu.ua

Повномасштабна війна в Україні спричинила не тільки гуманітарні та соціально-економічні втрати, а й зумовила масштабну екологічну кризу, наслідки якої матимуть довготривалий і кумулятивний характер. Руйнування промислових підприємств, інфраструктури, об'єктів енергетики, пожежі, вибухи та використання боєприпасів призводять до інтенсивного забруднення атмосферного повітря, ґрунтів і водних ресурсів небезпечними хімічними речовинами. Значні території зазнають деградації, втрачають можливість безпечного використання та становлять потенційну загрозу для здоров'я населення, флори й фауни. Водночас екологічні наслідки війни часто залишаються поза суспільною увагою, оскільки не завжди мають миттєво відчутні прояви та сприймаються як другорядні порівняно з прямими людськими втратами.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання усвідомлення екологічних наслідків війни молоддю, яка формує майбутній інтелектуальний, професійний та громадянський потенціал держави. Саме рівень екологічної свідомості молодого покоління значною мірою визначатиме ефективність післявоєнного відновлення довкілля та впровадження сталих моделей розвитку. Метою статті є аналіз рівня усвідомлення студентською молоддю впливу військових дій на стан навколишнього середовища та здоров'я людини.

Дослідження базується на результатах анкетного опитування 320 студентів різної статі, віку та місця проживання. За результатами опитування проаналізовано суспільну активність молоді, її зацікавленість інформаційним простором, частоту отримання екологічної інформації, уявлення про основні джерела та наслідки забруднення довкілля в умовах війни, а також суб'єктивну оцінку впливу якості навколишнього середовища на стан здоров'я. Окремо розглянуто питання визначення найнебезпечніших чинників екологічного забруднення та усвідомлення молоддю ступеня впливу якості навколишнього середовища на здоров'я людей загалом.

Отримані результати засвідчують загалом високий рівень усвідомлення студентською молоддю значного впливу військових дій на довкілля та здоров'я людини. Водночас встановлено недостатню представленість екологічної проблематики в медійному просторі, що може стримувати формування глибшої екологічної свідомості. Запропоновані студентами напрями вирішення екологічних проблем підкреслюють важливість розвитку екологічної освіти, посилення моніторингу довкілля, залучення міжнародної допомоги та активної участі громадянського суспільства у процесах екологічного відновлення України.
Ключові слова: екологія, війна, усвідомлення небезпек, забруднення довкілля, небезпечні речовини, здоров'я.

Social activity of youth in issues of environmental safety in the conditions of military actions. Vashchuk V., Pysarevska S., Yaremko Z., Tymoshuk S., Kit L.

The full-scale war in Ukraine caused not only humanitarian and socio-economic losses, but also led to a large-scale ecological crisis, the consequences of which will have a long-term and cumulative nature. The destruction of industrial enterprises, infrastructure, energy facilities, fires, explosions, and the use of ammunition lead to intensive pollution of atmospheric air, soil, and water resources with dangerous chemical substances. Significant areas are degraded, lose the possibility of safe use and pose a potential threat to the health of the population, flora and fauna. At the same time, the environmental consequences of war often remain outside of public attention, as they do not always have immediately tangible manifestations and are perceived as secondary compared to direct human losses.

In this context, the issue of awareness of the ecological consequences of the war among young people, who form the future intellectual, professional and civil potential of the state, becomes especially relevant. It is the level of environmental awareness of the younger generation that will largely determine the effectiveness of post-war environmental restoration and the introduction of sustainable development models. The purpose of the article is to analyze the level of awareness among student youth of the impact of military operations on the state of the environment and human health.

© Ващук В.В., Писаревська С.В., Яремко З.М., Тимошук С.В., Кіт Л.Я., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

The study is based on the results of a questionnaire survey of 320 students of different genders, ages and places of residence. Based on the results of the survey, the social activity of young people, their interest in the information space, the frequency of obtaining environmental information, the perception of the main sources and consequences of environmental pollution in the conditions of war, as well as the subjective assessment of the impact of the quality of the environment on health were analyzed. The question of determining the most dangerous factors of environmental pollution and awareness of the degree of impact of environmental quality on people's health in general is considered separately.

The obtained results testify to a generally high level of awareness among student youth of the significant impact of military operations on the environment and human health. At the same time, insufficient representation of environmental issues in the media space has been established, which can inhibit the formation of deeper environmental awareness. The directions for solving environmental problems proposed by the students emphasize the importance of developing environmental education, strengthening environmental monitoring, attracting international aid, and active participation of civil society in the processes of ecological restoration of Ukraine. *Key words:* ecology, war, awareness, pollution, dangerous substances, health.

Актуальність проблеми. Повномасштабні воєнні дії на території України спричинили не лише масштабні гуманітарні та соціально-економічні втрати, але й глибоку екологічну кризу, наслідки якої матимуть довготривалий, кумулятивний і трансгенераційний характер. В умовах післявоєнного відновлення України особливого значення набуває формування екологічної свідомості суспільства, зокрема молодого покоління, яке визначатиме стратегічні напрями відбудови країни. Саме студентська молодь є соціально активною групою, здатною виступати ініціатором екологічних змін, впровадження принципів сталого розвитку та контролю за дотриманням екологічних стандартів. Додаткової актуальності дослідженню надає необхідність інтеграції України до європейського екологічного простору, виконання міжнародних зобов'язань у сфері охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки. Без належного рівня екологічної обізнаності молоді неможливе ефективне впровадження політик зеленої трансформації та післявоєнного сталого розвитку. Отже, дослідження рівня усвідомлення студентською молоддю екологічних наслідків воєнних дій є своєчасним і науково обґрунтованим, оскільки дозволяє визначити потенціал молодого покоління як суб'єкта екологічних змін та окреслити напрями удосконалення екологічної освіти й інформаційної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За даними Держекоінспекції та Міністерства захисту довкілля України [1], станом на січень 2025 року, загальна сума збитків, завданих росією навколишньому середовищу, становить майже 6,3 трильйона гривень [2]. Допоки триватиме війна, ця сума тільки збільшуватиметься. Найбільших збитків зазнали земельні ресурси та атмосферне повітря, а саме – ₴1,34 трлн та ₴1,15 трлн відповідно. До того ж суттєвих збитків завдають лісові пожежі та горіння нафти із сукупною шкодою приблизно ₴1,04 трлн [10].

Військові дії спричиняють масові викиди шкідливих речовин у повітря. Горіння нафтопродуктів, вибухи та пожежі спричинили понад 88 млн тонн викидів. Зокрема, горіння нафти дало 13,4 млн тонн забруднювальних речовин [2]. Викиди шкідливих речовин в атмосферу перевищують рівні мирного часу в десятки разів. Це спричиняє загальне зниження якості повітря та хвороби дихальної системи [2]. Наслідки забруднення повітря можуть бути короткочасними і довготривалими. Хоча короткочасний вплив не є тривалими, але навіть це може призвести до захворювань органів дихання та серцево-судинної системи. А внаслідок тривалого впливу забрудненого повітря проблеми зі здоров'ям можуть посилюватись і призводити до смерті.

Однак, у результаті бойових дій забруднення зазнає не тільки повітря, а й значні площі територій забруднені токсичними речовинами та залишками боєприпасів, у водойми потрапляють забруднювальні речовини, що значно шкодить людям, флорі та фауні. Площа засмічених земель становить понад 25,2 млн м², а забруднених ґрунтів – понад 1,38 млн м² [3]. Забруднення ґрунтів має критичний вплив на аграрне виробництво та екосистеми. Без належного очищення майбутнє використання цих територій буде обмеженим.

Забруднювальними речовинами із негативним впливом на здоров'я вважають: тверді частинки мікронних розмірів (компонентами яких є мінеральний пил, сульфати, нітрати, важкі метали тощо), озон, монооксид вуглецю або чадний газ, діоксид азоту, діоксид сірки.

Внаслідок забруднення довкілля зростає кількість передчасних смертей. Захворювання, що можуть виникати як наслідок впливу забрудненого повітря: рак, серцево-судинні й респіраторні захворювання, цукровий діабет, когнітивні розлади, неврологічні захворювання. Для вагітних жінок це ще й підвищений ризик народження дитини з недостатньою вагою, а також передчасних пологів. Загалом, у світі 26 % смертей новонароджених дітей пов'язують із забрудненням повітря [4].

Дослідницька група Conflict and Environment Observatory (**CEOBS**) у співпраці з Zoï Environment Network опублікувала огляд екологічних наслідків російської війни в Україні, порівнюючи екологічну ситуацію в країні до та після повномасштабного вторгнення. До лютого 2022 року основними екологічними проблемами України були типові для індустріальної країни забруднення та нестача води, побутові та промислові відходи, якість повітря [8].

За даними Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, станом на квітень

2024 року в Україні утворилося всього 223237,3 тонн відходів від руйнувань [9].

Забруднення навколишнього середовища є додатковим чинником, який негативно впливає і буде впливати на демографічну ситуацію в Україні. Так, війна в Україні поглиблює наявну демографічну кризу різноманітним впливом, зокрема і впливом на якість навколишнього середовища. Початок повномасштабної війни з Росією 2022 року зробив Україну лідером за темпами знелюднення у світі. Смертність в Україні у 2025 році втричі більша за народжуваність. За даними Opendatabot, за весь 2025 рік народилося лише 168 778 дітей, тоді як зафіксовано 485 296 смертей [5, 11]. Зрозуміло, для зменшення впливу війни на довкілля мають здійснюватися надпотужні заходи з боку як держави, так і громадянського суспільства у співпраці із західними партнерами. Однак, треба розуміти, що в основі розв'язання будь-якої проблеми завжди лежить її усвідомлення, що і визначило мету цього дослідження.

В нашому попередньому дослідженні [7] студенти вважають, що інформування населення щодо екологічних наслідків війни є недостатнім. Тому ефективну систему моніторингу стану довкілля, яка б дозволила зафіксувати фактичний обсяг завданої шкоди довкіллю, важливо доповнити підвищенням рівня усвідомлення населенням реального екологічного стану з метою запровадження найефективніших заходів, щоб уникнути подальшого погіршення ситуації та відновлення екосистем до безпечного стану як для людини, так і для дикої природи.

Мета дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз рівня екологічної обізнаності та суспільної активності студентської молоді щодо наслідків воєнних дій для стану довкілля і здоров'я населення, а також визначення особливостей сприйняття молоддю екологічних ризиків та її готовності до участі у процесах післявоєнного екологічного відновлення України. В цьому дослідженні ми хотіли проаналізувати суспільну активність молоді, її зацікавленість інформаційним простором, частоту отримання екологічної інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу усвідомлення студентською молоддю впливу воєнних дій на довкілля, нами було проведено опитування 320 осіб. Гендерний поділ: 80 % – особи жіночої статі, 20 % – особи чоловічої статі. З них віком до 18 років –73 %, з 18 до 23 років – 27 %. Основна частина студентів – 84 %, проживає у західному регіоні України у міській місцевості, близько 20 % проживають у сільській місцевості.

З метою виявлення усвідомлення студентами екологічних наслідків війни в Україні, студентам було запропоновано відповісти на наступні запитання:

1. Як часто Ви цікавитесь новинами?
2. Які новини найбільше привертають Вашу увагу?
3. Як Ви оцінюєте ступінь впливу забруднення довкілля на здоров'я людини?
4. Як Ви оцінюєте вплив воєнних дій на стан повітря?
5. Якими, на Вашу думку, є найсерйозніші аспекти забруднення довкілля?
6. Якими, на Вашу думку, є найнебезпечніші джерела забруднення довкілля під час воєнних дій?
7. Чи відчуваєте Ви вплив забруднення повітря на своє здоров'я?
8. Як, на Вашу думку, громадські організації можуть допомогти у вирішенні екологічних проблем, спричинених війною?
9. Які пропозиції щодо вирішення екологічних проблем в Україні Ви можете запропонувати?

Відповіді на перше запитання мало на меті виявити загальну суспільну активність молоді, тобто який є рівень участі молоді у функціонуванні суспільства та вирішенні актуальних проблем. Результати свідчать, що в середньому 42 % молоді часто, або постійно слідкують за новинами. Для осіб чоловічої статі (52 % від загальної кількості цих респондентів) це характерніше, ніж для осіб жіночої статі (40 % від загальної кількості цих респондентів). До того ж жителі міст (46 %) є суспільно активнішими, ніж ті, хто проживає у сільській місцевості (30 %).

Інший аспект опитування охоплював перелік тем, якими найбільше цікавляться студенти. Відповіді на це питання охоплювали теми, представлені на рис. 1. Результати свідчать, що найактуальніші проблеми існування українського суспільства також є в центрі уваги молоді, тому майже 80 % опитаних обох статей слідкують за новинами на фронті. До того ж, з рис. 1 видно, що ситуацією на фронті цікавляться як особи жіночої статі, так і особи чоловічої статі в рівних пропорціях. Пов'язаною з цією темою є тема щодо політичної ситуації в Україні, на яку звертають увагу приблизно 70 % осіб жіночої статі та 80 % осіб чоловічої статі. Культурні події є третьою темою, на яку звертають увагу як особи жіночої статі, так і особи чоловічої статі. Актуальні проблеми стану навколишнього середовища, на жаль, опинилися на останньому місці згідно результатів цього опитування. До того ж, є значна різниця в зацікавленості новинами щодо стану навколишнього середовища серед осіб чоловічої статі та осіб жіночої статі (16 % осіб чоловічої статі проти 51 % осіб жіночої статі).

З рис. 2 видно, що зацікавленість ситуацією на фронті не залежить від місцевості проживання. Проте зацікавленість станом навколишнього середовища, культурними подіями та політичною ситуацією є дещо більшою в осіб, які проживають у міській місцевості.

Усвідомлення проблем впливу забруднення довкілля залежить як від самосвідомості опитаних, так і від того як у суспільстві ці питання обговорюються, що в свою чергу впливає і на рівень усвідомлення суспільством. Тому логічним було зрозуміти

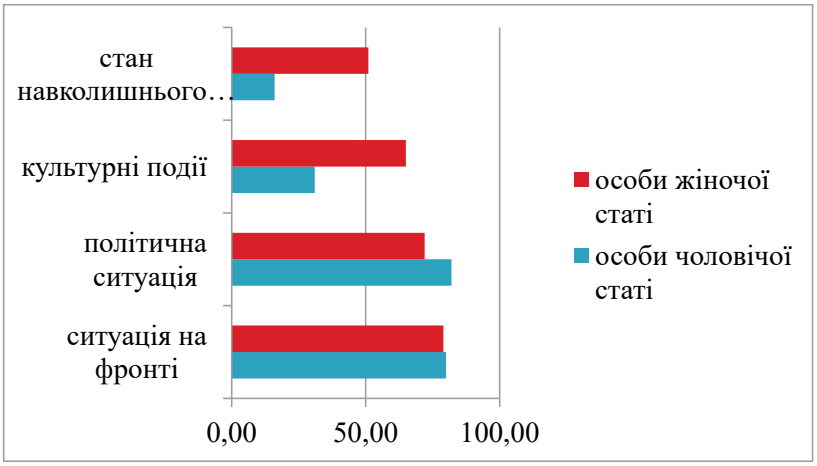

Рис. 1. Розподіл зацікавленістю типом новин за статтю, у відсотках

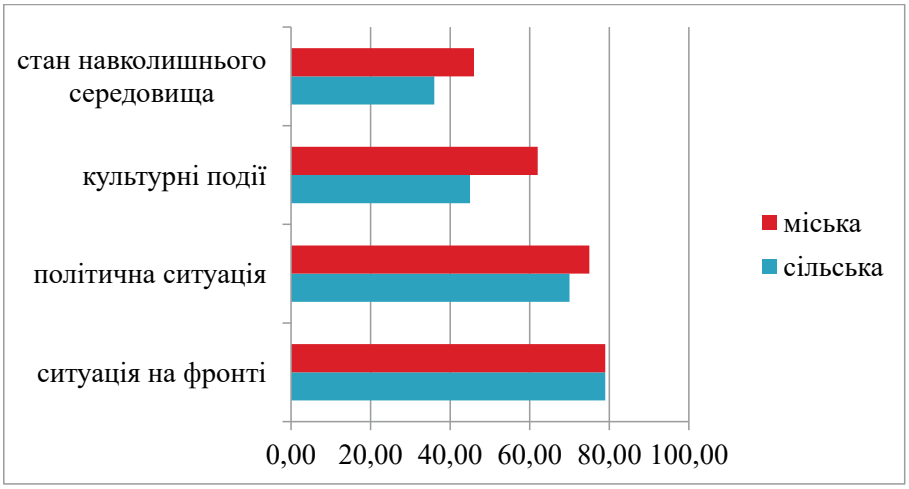

Рис. 2. Розподіл зацікавленістю типом новин за місцевістю проживання, у відсотках

як часто респонденти у засобах масової інформації, соціальних мережах стикаються з інформацією пов'язаною зі станом довкілля. Результати опитування свідчать про недостатню присутність екологічної тематики в інформаційному просторі, бо 4 % респондентів ніколи не зустрічали такі новини, тоді як 82 % – вказали, що стикалися з повідомленнями про стан довкілля – рідко, або іноді, решта 14 % – часто. Така ситуація може стримувати формування глибшого усвідомлення екологічних проблем у суспільстві, тому підвищення частоти та якості таких повідомлень у засобах масової інформації та соціальних мережах може стати важливим чинником у формуванні екологічної свідомості громадян.

Більшість респондентів (біля 71 %) вважає, що військові дії в Україні мають сильний вплив на стан довкілля. Найсерйознішими аспектами забруднення довкілля студенти вважають забруднення водних ресурсів – 92 %, забруднення повітря – 86 %, знищення лісів та рослинності – 77 % (рис. 3). Приблизні розрахунки вказують, що найбільших збитків зазнали земельні ресурси та атмосферне повітря, а саме – ₴1,19 трлн та ₴782,13 млрд відповідно. До того ж, ₴800 млрд збитків пов'язані з лісовими пожежами та горінням нафти [1]. Отже, більшість респондентів усвідомлює значний вплив військових дій на стан довкілля. Це частково співвідноситься з приблизними оцінками екологічних збитків. Таке усвідомлення є важливою передумовою для формування запиту на відновлення довкілля та впровадження ефективної екологічної політики в повоєнний період.

Найнебезпечнішими джерелами забруднення довкілля під час воєнних дій майже 90 % опитаних назвали викиди небезпечних хімічних речовин, а 75 % – пожежі на промислових об'єктах (рис. 4).

Важливо було дізнатися рівень усвідомлення молоддю ступеня впливу якості навколишнього середовища на здоров'я людей загалом. Респонденти оцінювали цей вплив за шкалою від 0 – немає впливу до 10 – сильно впливає. Отримані відповіді були у межах від 4 до 10 із середнім балом 8,2±0,5. Отже,

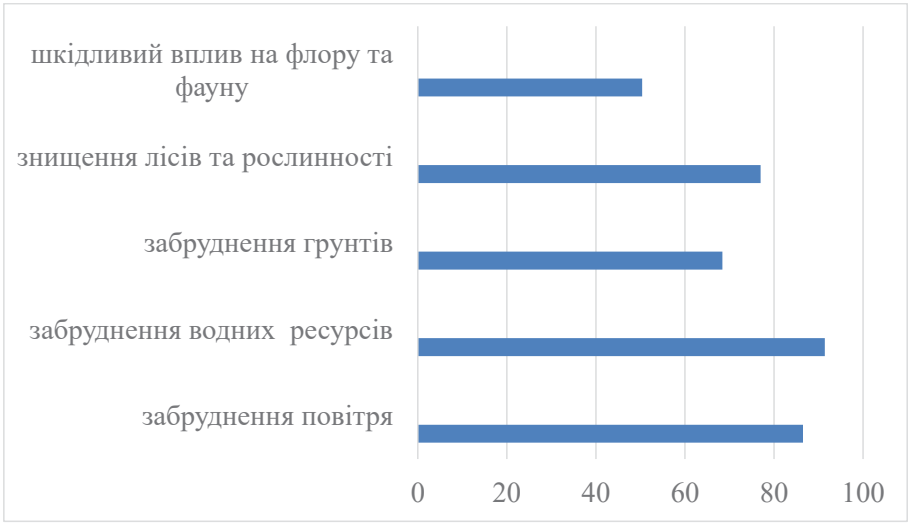

Рис. 3. Найсерйозніші аспекти забруднення довкілля (можна було обрати декілька варіантів), у відсотках

Рис. 4. Найнебезпечніші джерела забруднення довкілля під час воєнних дій (можна було обрати декілька варіантів), у відсотках

опитані вважають, що вплив стану навколишнього середовища є суттєвим, що добре корелює із даними праці [6]. Автор [6] зазначає, що забруднення природного середовища є кумулятивним чинником, що впливає на смертність населення, який є у рейтингу найнебезпечніших чинників для життя людини після таких чинників як нераціональне харчування, куріння тютюну та зловживання алкогольними напоями.

Щодо уже наявного впливу забруднення довкілля на здоров'я опитаних, маємо наступні результати: дуже сильно відчувають – 2 %, помірно відчувають – 43 % і не відчувають – 56 %. Це, очевидно, пов'язано з тим, що забруднення довкілля є кумулятивною небезпекою, тому наслідки ми можемо відчувати через тривалий проміжок часу.

Усвідомлення молоддю екологічних проблем, спричинених воєнними діями, дозволило сформувати актуальні пропозиції щодо їхнього вирішення в Україні. Серед них:

– масштабування у медійних засобах проблем забруднення довкілля;

– вдосконалення екологічної освіти у навчальних закладах усіх рівні освіти;

– посилення екологічного моніторингу;

– залучення міжнародної допомогу для відновлення забруднених територій;

– розвиток зеленої енергетики;

– розроблення комплексної програми екологічного відновлення з чіткими цілями та етапами.

Висновки. Таким чином, результати опитування підтверджують високий рівень екологічної обізнаності молоді та усвідомлення нею значного впливу стану навколишнього середовища на здоров'я людини, що узгоджується з науковими даними про його роль

 ISSN: 2306-9716 (Print), ISSN: 2664-6110 (Online)

як одного з ключових чинників ризику для життя в сучасних умовах. Пропозиції щодо вирішення цих проблем охоплюють, зокрема, підвищення обізнаності через соціальні мережі та освітні заходи, розвиток екологічних проєктів для відновлення природи після війни участь у волонтерських ініціативах (посадка дерев, очищення територій) та збір даних про екологічні злочини для міжнародних організацій.

Література

1. Завдані збитки у розрізі категорій впливу на довкілля. *Екозагроза. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля:* веб-сайт. URL: https://ecozagroza.gov.ua/ (дата звернення: 12.05.2026).
2. Завдані збитки. Атмосферне повітря. *Екозагроза. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля:* веб-сайт. URL: https://ecozagroza.gov.ua/damage/air (дата звернення: 12.05.2026).
3. Завдані збитки. Земельні ресурси. *Екозагроза. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля:* веб-сайт. URL: https://ecozagroza.gov.ua/damage/shove (дата звернення: 12.05.2026).
4. Вплив воєнних дій унаслідок повномасштабного вторгнення росії на довкілля України. *Накипіло. Освіта:* веб-сайт. URL: https://osvita.nakypilo.ua/yak-viyna-vplyvaye-na-dovkillya-ukrayiny/ (дата звернення: 17.05.2026).
5. Демографічна криза в Україні: смертність б'є світові рекорди, а народжуваність стрімко падає. *ТСН. Україна:* веб-сайт. URL: https://tsn.ua/ukrayina/demografichna-kriza-v-ukrayini-smertnist-b-ye-svitovi-rekordi-a-narodzhuvanist-strimko-padaye-2719692.html. (дата звернення: 19.05.2026).
6. Stanaway J. D., et al. Global, regional, and national comparative risk assessment of 84 behavioural, environmental and occupational, and metabolic risks or clusters of risks for 195 countries and territories, 1990–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017: *The Lancet*. 2018. Vol. 392, № 10159. P. 1923–1994.
7. Ващук В. В., Писаревська С. В., Яремко З. М. Усвідомлення молоддю екологічних наслідків війни рф проти України. *Проблеми хімії та сталого розвитку*. 2024. № 1. с. 32-37.
8. Овчінніков О. Екологічні наслідки війни Росії в Україні. Огляд за березень 2024 року. *UWEC*: веб-сайт. URL: https://uwecworkgroup.info/uk/environmental-consequences-of-russias-war-in-ukraine-review-march-2024 (дата звернення: 19.05.2026).
9. Стан поводження з відходами від руйнувань в Україні станом на квітень 2024 року. *Екологія, Право, Людина*: веб-сайт. URL: https://epl.org.ua/announces/stan-povodzhennya-z-vidhodamy-vid-rujnuvan-v-ukrayini-stanom-na-kviten-2024-roku (дата звернення: 12.05.2026).
10. Стефанишин Н. Як вторгнення росії впливає на довкілля України та що ми можемо зробити для відновлення. *Освіта. Накипіло:* веб-сайт. URL: https://osvita.nakypilo.ua/yak-viyna-vplyvaye-na-dovkillya-ukrayiny (дата звернення: 23.05.2026).
11. Народжуваність та смертність. *Опендатабот:* веб-сайт. URL: https://opendatabot.ua/analytics/birth-death-2025-12 (дата звернення: 05.06.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 21.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.11.2026